

УДК 504:378:339.9

Демешкант Наталія Андріївна

доктор педагогічних наук, професор, кафедра інноваційної діяльності в АПК
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
demesz@mail.ru

Пабат Вікторія Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра української та російської мов як іноземних,
Київський національний університет ім. Т.Шевченка, м. Київ
vpaabat@yahoo.com

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу змісту основних програмних документів міжнародних природоохоронних форумів, починаючи з першої міжнародної конференції, присвяченої питанням екологічної освіти (1977р., м. Тбілісі) і до восьмого Світового Конгресу Екологічної освіти (2015р., м. Гетеборг). В статті окреслено стратегічні напрями розвитку екологічної освіти з точки зору міжнародного співтовариства. Розкрито зміни завдань від екологічної освіти до освіти для сталого розвитку. Сформульовані сучасні напрями екологічної освіти, зокрема, подолання бідності, сприяння зеленій економіці, формування освітньої політики держав світу.

Ключові слова: екологічна освіта; міжнародні природоохоронні організації; освіта для сталого розвитку; стратегічні напрями розвитку

Постановка проблеми. Екологічна освіта вважається одним із найважливіших чинників, що дозволяють зберегти не лише біологічну різноманітність живого на планеті, але навіть людську цивілізацію. Власне тому в усьому світі докладаються значні зусилля для зростання рівня екологічної освіченості населення всіх суспільних, професійних та вікових категорій. Підтвердженням цього є організація та проведення різного масштабу заходів та зібрань (конгресів, конференцій, симпозіумів та ін.), присвячених екологічній проблематиці.

«Екологічна освіта повинна сформувати в людей розуміння взаємозалежності в сучасному світі між економікою, політикою і екологією, сформувати відповідальність та солідарність між народами. Це є першочерговою умовою розв'язання складних екологічних проблем» [10].

Екологічну освіту необхідно розуміти як неперервний процес, в ході якого суспільство набуває знання, уміння, досвіду, а також формує систему цінностей та

готовність до індивідуальної та колективної діяльності, спрямованої на розв'язання нинішніх та майбутніх екологічних проблем.

Мета статті: полягає в здійсненні аналізу змісту основних програмних документів міжнародних природоохоронних зібрань та окресленні стратегічних напрямів розвитку екологічної освіти з точки зору міжнародного співтовариства.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з першої міжнародної конференції, присвяченої питанням екологічної освіти (Тбілісі (Грузія), 1977 р.), природоохоронні форуми відбувалися кожні десять років (Москва (Росія) 1987 р., Салоніки (Греція) 1997 р., Ахмадабад (Індія) 2007 р.).

На думку польської дослідниці А. Каліновської перші дві конференції зробили «революцію» в освітньому процесі, закликаючи до цілісного розуміння різних аспектів навколишнього природного середовища та його руйнування, викликаного діяльністю людини [8].

У рішенні держав-учасниць Тбіліської конференції звертається увага світового співтовариства на потребу забезпечення в навчальних закладах належного рівня вивчення дисциплін, пов'язаних з екологічними основами охорони навколишнього середовища, а також на необхідність розвитку тісної співпраці центрів екологічної освіти з осередками підвищення професійної кваліфікації.

На конференції в Салоніках (1997) було зроблено перший крок в напрямі освіти для сталого розвитку. Зрештою, порядком денним IV міжнародної конференції в Ахмадабаді (2007) була прийнята декларація «Заклик до дій: наука для життя, життя через науку».

«Віримо, що через освіту можна досягти такого стилю життя людськості, який буде сприяти екологічній інтеграції, економічній і суспільній справедливості, сталому розвитку та повазі до кожної його складової. Шляхом освіти можемо навчитися попереджати та розв'язувати конфлікти, поважати культурну різноманітність, творити суспільство, що піклується за своїх членів і підтримує мирне співіснування. Можемо цього навчитися, базуючись на національних культурних традиціях, що шанують і охороняють Землю, та використовують цю одвічну мудрість в сучасному швидко змінюваному світі. Можемо робити

особистий, суспільний, національний і навіть глобальний вибір з належним урахуванням спільного благополуччя. Освітні заклади, громадянське суспільство, уряди, бізнес, інші інституції мають усвідомити, що їх щоденна діяльність формує щасливе майбутнє, яким кожен може пишатися» [6].

Серед найважливіших подій світового рівня можна назвати зустріч голів держав, вчених і діячів в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), що отримала назву Світовий Саміт ООН з питань навколишнього середовища та розвитку. В Декларації прийнятій на Саміті наголошується, що з метою досягнення сталого розвитку та гарантування безпечного майбутнього наступним поколінням мають бути мобілізовані творчість, ідеали та відвага молоді світу.

На Саміті в Ріо-де-Жанейро були прийняті п'ять важливих документів, зміст яких містить фундаментальні засади, на які держави повинні опиратися в процесі прийняття майбутніх рішень та реалізації політики сталого суспільно-економічного розвитку. Цими базовими документами є:

1. Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток («Карта Землі»), в якій представлено 27 принципів сталого розвитку та визначено права і обов'язки держав в напрямі забезпечення розвитку цивілізації та гарантування сприятливих умов життя.

2. Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату, мета якої стабілізація концентрації парникових газів на рівні, що запобігає небезпечному антропогенному втручанням в кліматичну систему.

3. Рамкова Конвенція ООН про охорону біорізноманіття, зобов'язуюча до збереження біологічного різноманіття, сталого використання його компонентів та відповідальності за використання генетичних ресурсів.

4. Концепція сталого ведення лісового господарства, мета якої забезпечення збереження біологічного різноманіття, продуктивності та здатності до самовідновлення лісових ресурсів.

5. Порядок денний XXI століття (Агенда 21) як основний документ для розвитку екологічної освіти, присвячений проблемам сталого розвитку в економічних, суспільних і екологічних категоріях.

«Уряди держав повинні вжити заходів щодо підготовки або внесення змін до стратегій, спрямованих на включення природоохоронної тематики в навчальні плани всіх освітніх рівнів. Необхідно здійснити ретельний аналіз навчальних програм з метою забезпечення багатопредметного підходу з врахуванням питань оточуючого середовища та розвитку соціально-культурних і демографічних аспектів і зв'язків» [1].

В Порядку денному XXI століття (Агенда 21), в розділі 36, присвяченому освіті, йдеться, що освіта є важливим рушієм просування сталого розвитку та покращення можливостей людини вирішувати проблеми навколишнього природного середовища та розвитку. Основними компонентами освіти для сталого розвитку, згідно визначення ЮНЕСКО, є: освіта, підготовка та перепідготовка кадрів, формування навичок і вмінь, визначення системи цінностей, інформування та просвітництво населення в питаннях сталого розвитку, покращення якості життя, зниження ризиків. Включення проблем сталого розвитку та охорони навколишнього середовища в якості центральних питань повинно здійснюватися в рамках навчальної діяльності на всіх рівнях. Ця діяльність повинна здійснюватися у співробітництві зі всіма суспільними ланками. В державних екологічних стратегіях повинні бути викладені екологічна політика та заходи її реалізації, визначені потреби, витрати, кошти та графіки реалізації. Необхідно здійснити ретельний аналіз навчальних програм з метою забезпечення багатопредметного підходу з врахуванням питань навколишнього природного середовища та сталого розвитку, їх соціально-культурних і демографічних аспектів та зв'язків. Належну увагу необхідно приділити, визначеним на місцевому рівні, потребам і різноманітним системам отримання знань, включаючи науковий, культурний і соціальний аспекти [1].

На думку шведських вчених Сандел Клас (Sandell Klas), Охман Йохан (Ohman Johan) і Остман Леїф (Ostman Leif), з метою вирішення завдань освіти для сталого розвитку необхідно інтегрувати три освітні складові:

1. Знання щодо проблем навколишнього природного середовища і сталого розвитку (екологічні знання).

2. Теоретичні знання щодо викладання та навчання (методика навчання).
3. Практичні знання і уміння викладання (досвід викладача) [9].

Основними підсумками Саміту ООН з питань навколишнього середовища стали наступні позиції: політичне визнання концепції сталого розвитку на універсальному рівні в якості нової парадигми світового розвитку та прийняття «Порядку денного XXI століття» (Агенди 21), що пропонувала механізми реалізації нової концепції [1].

Саміт декларував нагальну потребу зміни стосунків людини з оточуючим середовищем. Було здійснено крок до позиціонування освіти, зокрема екологічної освіти як засобу необхідного для вирішення проблем навколишнього оточуючого середовища та переходу людства до стійкого розвитку. У розділі 36 «Порядку денного XXI століття» записано: «Освіта відіграє вирішальне значення в сприянні сталому розвитку та розширенню можливостей країн в розв'язанні питань оточуючого середовища» [1]. Документ встановлює для освітньої сфери такі цілі: «переорієнтацію освіти на сталий розвиток», «розширення інформованості населення» та «сприяння професійній підготовці». Зазначається, що «як формальна, так і неформальна освіта є незамінними факторами для зміни життєвої позиції людей, з тим, щоб вони могли оцінювати і вирішувати проблеми сталого розвитку. Вони також відіграють провідну роль в інформуванні суспільства щодо питань взаємозв'язку екології і етики, формування цінностей і життєвої позиції, природоохоронних навичок з метою забезпечення ефективної участі громадян в процесі прийняття рішень» [1]. При цьому для реалізації поставлених завдань необхідно здійснити «переорієнтацію освіти на сталий розвиток ... якомога швидше підвищити рівень екологічної освіченості всіх верств населення в світовому масштабі; сприяти включенню природоохоронної тематики зокрема, тієї, що стосуються аналізу причин виникнення поважних екологічних проблем місцевого рівня в усі навчальні програми; використовувати найбільш точні наукові дані та ін. відповідні джерела інформації; приділяти особливу увагу подальшій професійній підготовці осіб, відповідальних за прийняття рішень на всіх рівнях» [1].

Завдяки ініціативі вчених із багатьох міжнародних природоохоронних осередків постанови Світового Саміту (1992) знайшли свій подальший розвиток та реалізацію в щорічному, починаючи з 2003 р., проведенні Світових Конгресів Екологічної Освіти (World Congress of Environmental Education), метою яких стало привернення уваги світового співтовариства до проблем екологічної освіти. Серед їх основних завдань: зміцнення ролі екологічної освіти та наукових досліджень для розвитку демократичного суспільства на засадах поваги до біологічного життя на планеті та гармонії між народами; встановлення безпосереднього і неперервного обміну досвідом між країнами світу щодо збереження і охорони навколишнього середовища, справедливого і економного використання природних ресурсів, розвитку зеленого туризму та ін.

Перший із вказаних заходів - 1st World Environmental Education Congress, відбувся в 2003 році в м. Еспінхо в Португалії. Основною метою Конгресу було об'єднання навколо проблем екологічної освіти (освіти в інтересах сталого розвитку) міжнародного співтовариства з числа педагогів, вчених, дослідників, політиків, представників засобів масової інформації. Особливу увагу було приділено обміну досвідом щодо здійснення екологічної освіти у світовому масштабі; критичному аналізу соціально-економічних та політичних реформ під призвою екологічної освіти; розробці концепцій екологічної освіти з урахуванням міждисциплінарних і комплексних підходів; ознайомленню з результатами наукових досліджень в галузі екологічної освіти; створенню бази для проведення періодичних форумів міжнародного співробітництва з питань екологічної освіти [7].

У 2004 році в Бразилії в м. Ріо-де-Жанейро відбувся II Світовий Конгрес Екологічної Освіти (Second World Environmental Education Congress). Центральна тема Конгресу - «Екологічна освіта в сучасному світі – інтеграція суспільних та гуманістичних проблем». Серед основних питань, обговорюваних в ході Конгресу, екологічна наука і суспільство, роль екологічної освіти для сталого розвитку, збереження природної, соціальної і культурної спадщини; роль екологічної освіти в зростанні якості життя; значення неформальної екологічної освіти.

Завданнями, що знайшли своє вирішення на цьому форумі, були: сприяння екологічним дослідженням та програмам з поширення екологічної обізнаності населення та зміцнення механізмів міжнародної взаємодії та партнерства з проблем екологічної освіти [2].

У 2005 році в Італії в м. Турині відбувся III Світовий Конгрес Екологічної Освіти (3rd World Environmental Education Congress), покликаний створити міжнародне співтовариство з питань досліджень та їх практичного застосування для освіти в галузі охорони навколишнього природного середовища та стійкого розвитку.

Основними завданнями Конгресу були:

– підкреслення ролі екологічної освіти та природоохоронних досліджень в розвитку справедливого, демократичного суспільства, заснованого на повазі до всього живого на планеті, гармонії між народами та активній участі в збереженні та охороні навколишнього природного середовища;

– встановлення безпосереднього і неперервного обміну передовим досвідом щодо розвитку екологічної освіти між усіма країнами світу. Посилена увага приділялася вивченню впливу екологічної освіти на розвиток справедливого, демократичного суспільства, злагоди між народами [3].

У липні 2007 року в м. Дурбан (Південна Африка) відбувся IV Світовий Конгрес (4-th World Congress of Environmental Education), в декларації якого було записано: «Віримо, що через освіту можливим є досягнення такого стилю життя людей, що буде підтримувати екологічну інтегральність, економічну і суспільну справедливість, зрівноважений спосіб життя та повагу до кожного з його аспектів. Через освіту можемо навчитися попереджати та розв'язувати конфлікти, поважати культурну різноманітність, створимо суспільство, що піклується за своїх членів і живе в мирі. Можемо цього навчитися, опираючись на національні традиції, що поважають планету та її механізми самозбереження. Людство повинно застосовувати цю одвічну мудрість до нашого швидкоплинного світу. Можемо здійснювати особистий, суспільний, національний, навіть світовий вибір з належним врахуванням спільного добробуту. Молодіжні організації, громадянські суспільства,

уряди, бізнесові та фінансові структури, інші інституції в стані зрозуміти, що їх щоденна діяльність формує цивілізаційне майбутнє, з чого кожен має право пишатися [4].

У травні 2009 року в канадському м. Монреаль відбувся V Світовий Конгрес Екологічної Освіти (5-th World Congress of Environmental Education), покликаний сприяти визнанню соціально-політичного значення екологічної освіти та зміцненню цієї галузі за підтримки управлінських структур та осіб, які приймають рішення. Його основна увага була приділена пошуку шляхів надання екологічній освіті характеру соціальної інновації, можливість її впливу на державну політику країн світової співдружності з тим, щоб ми могли подолати безпрецедентні виклики спільного життя на планеті Земля [11].

Шостий Конгрес (6-th World Congress of Environmental Education) проходив в липні 2011 року в м. Брісбені (Австралія). Основні питання, що розглядалися на ньому – це зміна клімату та досвід країн у напрацюванні освітніх концепцій екологічної освіти для забезпечення сталого майбутнього. Метою Конгресу було з'ясування можливостей адаптації людства до кліматичних змін, визначення шляхів зменшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, відвернення наслідків глобального потепління, окреслення ролі екологічної освіти у міжнародному вимірі [5].

В червні 2013 року у м. Маракеш (Марокко) відбувся сьомий Світовий Конгрес Екологічної Освіти, тематика якого була присвячена пошуку гармонії в процесі реалізації завдань екологічної освіти в містах та селах. Міграційні процеси сільського населення до міст викликають зміни як у соціально-суспільному так і в природному середовищі, що вимагає розв'язання проблем світоглядного і природоохоронного характеру [12].

Останній Конгрес присвячений екологічній освіті пройшов 29 червня-2 липня 2015 р. у м. Гетеборг (Швеція). Його метою стало окреслення ролі освіти для сталого розвитку в подоланні бідності, розвиток зеленої економіки, значення освітньої політики для забезпечення сталого розвитку держав [13].

Загалом, Світові Конгреси сприяли міжнародному співробітництву в питаннях розробки системи освіти для сталого розвитку, заохочували дослідження в цій галузі, поширювали відповідний позитивний досвід, забезпечуючи взаємодію країн, які успішно запровадили в практику подібні програми та дослідження, з тими державами, які потребують допомоги.

Висновки. Таким чином, аналіз змісту основних програмних документів міжнародних природоохоронних зібрань дозволяє окреслити стратегічні напрями розвитку екологічної освіти, а саме: забезпечення в навчальних закладах належного рівня вивчення дисциплін, пов'язаних з охороною навколишнього середовища; включення природоохоронної тематики в навчальні плани всіх освітніх рівнів; розвиток тісної співпраці центрів екологічної освіти з осередками підвищення професійної кваліфікації; досягнення сталого розвитку та гарантування безпечного майбутнього наступним поколінням; зміцнення ролі екологічної освіти та наукових досліджень для розвитку демократичного суспільства на засадах поваги до біологічного життя на планеті та гармонії між народами; встановлення безпосереднього і неперервного обміну досвідом між країнами світу щодо збереження і охорони навколишнього середовища, справедливого і економного використання природних ресурсів, розвитку зеленого туризму; вплив екологічної освіти на розвиток справедливого, демократичного суспільства, злагоди між народами; пошук шляхів надання екологічній освіті характеру соціальної інновації, можливість її впливу на державну політику країн світової співдружності та ін.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agenda 21 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sustainable-environment.org.uk/Action/Agenda_21.php
2. 2WEEC - Rio de Janeiro 2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.environmental-education.org/it/congressi.html>
3. 3WEEC - Torino 2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.frandy.it/3weec/gate_weec.asp?intro=ru
4. 4 WEEC - Durban 2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.environmental-education.org/it/congressi/100-4d-weec-durban-2007.html>
5. 6th WEEC - Brisbane 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.environmental-education.org/en/congresses/166-6d-weec-brisbane-2011.html>

6. Deklaracja z Ahmedabadu. 2007: Wezwanie do działań, Nauka na życie poprzez naukę [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mos.gov.pl/g2/big/2009_04/a3911ec544e64ae98dc2c32ce9440e93.pdf
7. First World Environmental Education Congress [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.frandy.it/3weec/1weec/intro.html>.
8. Kalinowska A. Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce – stan i wyzwania w świetle ustaleń międzynarodowych ... Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem UW [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mlodzirazem.nazwa.pl/files/rcee/mater_szkol/2_educacja.pdf.
9. Klas Sandell Education for Sustainable Development: Nature, School and Democracy / Klas Sandell, Johan Ohman, & Leif Ostman // Trans. Roger Billingham. Lund, Sweden: Studentlitteratur, 2005. 244 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cjee.lakeheadu.ca/index.php/cjee/article/viewFile/897/560>.
10. Tbilisi Deklaracja (1977) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>
11. The 5th World Environmental Education Congress, 2009: A Research Project [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.environmental-education.org/images/stories/articoli/Jickling_et_al._WEEC_Research_CJEE_15.pdf.
12. 7th World Environmental Education Congress, 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.weec2013.org/>
13. World Environmental Education Congress, 8-th WEEC Planet and People – how can they develop together?, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://weec2015.org/>

Рецензент

Кручек В.А. – д. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2016

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Демешкант Наталия Андреевна

доктор педагогических наук, профессор, кафедра инновационной деятельности в АПК, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев
demesz@mail.ru

Пабат Виктория Викторовна

кандидат педагогических наук, кафедра украинского и русского языков как иностранных, Киевский национальный университет им. Т.Шевченка, г. Киев
vpaabat@yahoo.com

Аннотация. Статья посвящена анализу содержания основных программных документов международных природоохранных форумов, начиная с первой международной конференции по вопросам экологического образования (1977г., г. Тбилиси и до восьмого Всемирного Конгресса экологической образования (2015г., г. Гетеборг). В статье обозначены стратегические направления развития экологического

образования с точки зрения международного сообщества. Раскрыты изменения задач от экологического образования до образования для устойчивого развития. Сформулированы современные направления экологического образования, в частности, преодоления бедности, содействие зеленой экономике, формирование образовательной политики государств мира

Ключевые слова: экологическое образование; международные природоохранные организации; образование для устойчивого развития; стратегические направления развития

ROLE AND FUNCTIONS OF ACADEMIC AND TEACHING STAFF IN ACCOMPLISHING THE TASKS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Natalia A. Demeshkant

Doctor of pedagogical sciences, professor of the Department of Innovation Activities in Agriculture National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

demesz@mail.ru

Viktoriya V. Pabat

PhD in pedagogics, Associate Professor, Department of Ukrainian and Russian as Foreign Languages Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

vpaabat@yahoo.com

Abstract. The article analyzes the content of the main program documents of international environmental forums in the period from the first International Conference on Environmental Education in 1977, Tbilisi to the eighth World Environmental Education Congress in 2015, Gothenburg. The strategic directions of development of environmental education according to the international community are indicated. Changing objectives from environmental education to education for sustainable development are offered. The article highlights poverty reductions, promotion of a green economy, the formation of national educational policy as the modern trends of environmental education.

Keywords: environmental education; international environmental organizations; sustainable development; strategic trends of development.